

Hodnotenie vývoja konkurencieschopnosti Slovenskej republiky v rokoch 2014 až 2016¹

Ľubica Knošková² – Alena Donovalová³

Competitiveness of the Slovak Republic in the Years 2014 - 2016 – Evaluation of the Development

Abstract

The country's competitiveness is one of the alternative indicators of economic performance. In the paper the authors evaluate competitiveness by Global Competitiveness Index, which consists of 12 pillars. These pillars are designed to capture a broad range of factors affecting the business climate of the country and are crucial for sustainable economic growth. The aim of this paper is to evaluate the development of the competitiveness of the Slovak Republic according to individual factors - the pillars of sustainable economic growth in the period under review and assess the pillars, which are the strengths and weaknesses of the Slovak economy. The strengths of Slovakia's competitiveness is primarily pillar No4 "Health and primary education". The most significant weaknesses of the Slovak Republic are mainly pillar No12 "Innovation" and No1 "Institutions".

Key words

Competitiveness, The Global Competitiveness Report

JEL Classification: O11, O47

Úvod

Konkurencieschopnosť krajiny vo svetovom ekonomickom priestore je mimoriadne dôležitým faktorom, predovšetkým v podmienkach globalizácie svetového hospodárstva, kde význam rôznych foriem vonkajších ekonomických vzťahov a otvorenosť ekonomík pre zahraničné tovary, služby a kapitál pre národné ekonomiky rapídne narastá (Ivanová – Kordoš, 2015).

Európska komisia definuje konkurencieschopnosť ako schopnosť podnikov, priemyselných odvetví, regiónov, krajín a nadnárodných regiónov, vystavených medzinárodnej súťaži, generovať relatívne vysoký dôchodok a úroveň zamestnanosti. V súčasnosti

¹ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA č. 1/0670/16 *Evaluácia integrovaného systému manažérstva v kontexte zvyšovania konkurencieschopnosti podnikov v SR*

² doc. Ing. Ľubica Knošková, PhD., Ekonomická univerzita, Obchodná fakulta, Katedra tovaroznalectva a kvality tovaru, Dolnozemska cesta č. 1, 852 35 Bratislava, lubica.knoskova@euba.sk

³ Ing. Alena Dudeková, PhD., Ekonomická univerzita v Bratislave, Obchodná fakulta, Katedra tovaroznalectva a kvality tovaru, Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, E-mail: alena.dudekova@euba.sk

dochádza k prechodu od cenovo-nákladového typu, ku kvalitatívnej konkurencieschopnosti založenej na inovačnom dynamizme a kreatívnej ekonomike (Economicworld, 2017).

V dnešnom silne konkurenčnom a globálnom prostredí je schopnosť inovovať považovaná za kľúčový aspekt konkurencieschopnosti firiem a krajín a stáva sa zdrojom konkurenčnej výhody, hlavnou hybnou silou úspechu, motorom ekonomiky. Základom inovácie je schopnosť využiť výsledky výskumu a vývoja v praxi prostredníctvom nových alebo zásadne zlepšených produktov (výrobkov alebo služieb), realizáciou nových alebo zásadne zlepšených procesov, marketingových alebo organizačných metód.

Inovácia je životne dôležitá pre konkurencieschopnosť Európy v globálnej ekonomike. Európska únia implementuje politiky a programy, ktoré podporujú rozvoj inovácií zvyšovaním investícií do výskumu a vývoja a lepším transferom výsledkov výskumu do nových výrobkov, služieb alebo procesov.

Na dosahovanie ekonomického rozvoja firmy aj štáty potrebujú radikálne inovácie, ktoré menia zaužívané vzorce správania, majú dosah na tvorbu pracovných miest a rozvoj regiónov a krajín.

1 Metodika práce

Konkurencieschopnosť podnikateľského prostredia Slovenskej republiky v sledovanom období rokov 2014 až 2016 je analyzovaná na základe výsledkov bodového hodnotenia a umiestnenia Slovenska v poradí hodnotených krajín sveta. Na dosiahnutie stanoveného cieľa sú použité metódy komparatívnej analýzy, syntézy a komparácie. Sekundárne údaje sú čerpané zo správy konkurencieschopnosti krajín Indexu globálnej konkurencieschopnosti, ktorý každoročne vydáva Svetové ekonomické fórum „The World Economic Forum“ (ďalej len WEF). Cieľom príspevku je zhodnotiť vývoj konkurencieschopnosti Slovenskej republiky podľa jednotlivých faktorov – pilierov trvalého ekonomického rastu v sledovanom období a zhodnotiť piliere, ktoré sú silnými a slabými stránkami slovenskej ekonomiky.

2 Výsledky a diskusia

2.1 Svetové ekonomické fórum

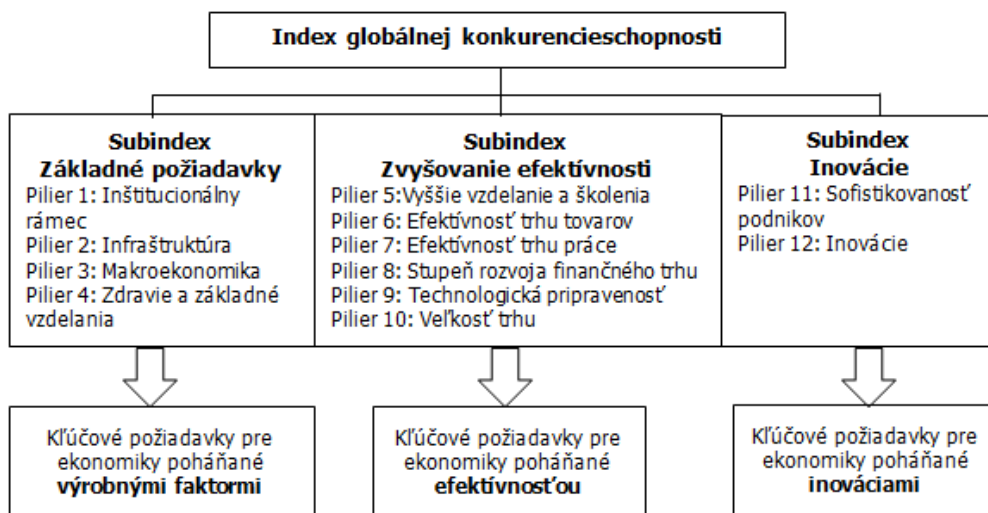
Svetové ekonomické fórum je nezisková organizácia založená v Ženeve. Každoročne od roku 1979 vydáva „Global Competitiveness Report“ tzv. Správu o globálnej konkurencieschopnosti, ktorá sa zaoberá štúdiom konkurencieschopnosti krajín a hodnotí faktory trvalého ekonomického rastu a dlhodobej prosperity jednotlivých krajín ekonomiky (Bondarova – Tomčík, 2014).

Svetové ekonomické fórum definuje konkurencieschopnosť krajiny ako zoskupenie inštitúcií, politik a faktorov, ktoré spolu určujú produktivitu krajiny, t. j. konkurencieschopnejšie ekonomiky sú také, ktoré v priebehu času rastú rýchlejšie a efektívnejšie

ako ostatné. Konkurencieschopnosť krajiny hodnotí na základe Globálneho indexu konkurencieschopnosti (ďalej len GCI) (Xavier, 2009). GCI je zameraný na skúmanie schopnosti ekonomiky presadiť sa v medzinárodnej konkurencii (Kuzmišová, 2013).

GCI je tvorený z viac ako 113 premenných, z ktorých približne dve tretiny vychádzajú z odpovedí vedúcich pracovníkov na otázky vypracovaného dotazníka tzv. mäkké dáta a jedna tretina z verejne dostupných zdrojov tzv. hrubé dáta (štatistika). Index poskytuje vážený priemer veľkého množstva komponentov, pričom každý je odrazom komplexu konkurencieschopnosti. Index je postavený na 12 pilieroch konkurencieschopnosti, ktoré sú zaradené do troch subindexov podľa toho, či je ich rast založený na výrobných faktoroch, efektívnosti, alebo inováciách, pozri obrázok 1 (Gordiaková, 2011, Economicworld, 2017, Ivanová – Kordoš, 2015). Týchto 12 pilierov je navrhnutých tak, aby zachytili širokú škálu faktorov ovplyvňujúcich podnikateľskú klímu krajiny a sú rozhodujúcimi faktormi pre udržateľný hospodársky rast.

Obr. 1 Štruktúra Indexu globálnej konkurencieschopnosti

Zdroj: The Global competitiveness Report 2016, s. 6.

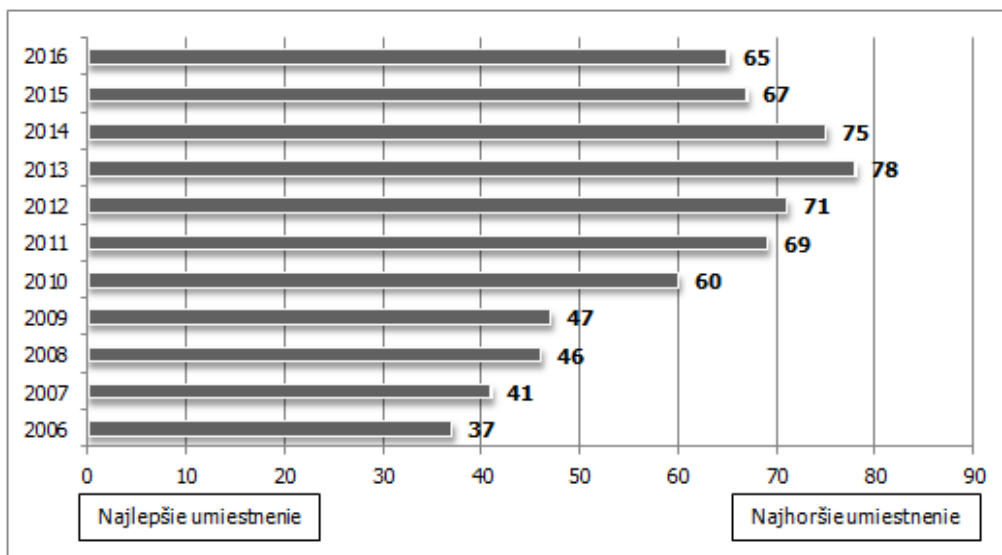
Kvantitatívne vyjadrenie hodnôt jednotlivých pilierov sa získa postupmi definovanými metodikou Svetového ekonomického fóra. Takto sa určí číselná hodnota pre každý pilier, pričom sa uvažujú hodnoty z intervalu od 1 (najnižšia hodnota) do 7 (najvyššia, resp. najžiaducejšia hodnota). Zo získaných poznatkov sa potom odvodí hodnota, ktorá určuje celkovú konkurencieschopnosť krajiny (Bonderová – Tomčík, 2013, PAS, 2016).

2.2 Hodnotenie konkurencieschopnosti Slovenskej republiky

Slovenská republika sa v porovnaní s rokom 2015 posunula v rebríčku konkurencieschopnosti zo 67. miesta na 65. miesto v roku 2016. Najvýraznejšie zhoršenie svojej pozície Slovensko zaznamenalo v roku 2010, vtedy bol zaznamenaný pokles v rebríčku konkurencieschopnosti o 13 miest. Zo zlepšenia umiestnenia sa Slovensko teší od roku 2013, odkedy sa z historicky najhoršej 78. priečky posunulo až o trinásť miest. Najlepšie umiestnenie dosiahla Slovenská republika v roku 2006.

Aj keď SR dosahuje mierne zlepšenie, v roku 2016 stále patrí medzi jednu z najhorších krajín na podnikanie v EÚ. Za nami sú už len Maďarsko, Grécko, Cyprus a Chorvátsko.

Graf 1 Pozícia Slovenskej republiky v rebríčku WTF

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov z The Global Competitiveness Report

2.3 Hodnotenie konkurencieschopnosti Slovenskej republiky podľa subindexu – základné požiadavky

Do subindexu – základné požiadavky patria tieto piliere, ktorých hodnoty sú znázornené na grafe č. 2 a grafe č. 3.

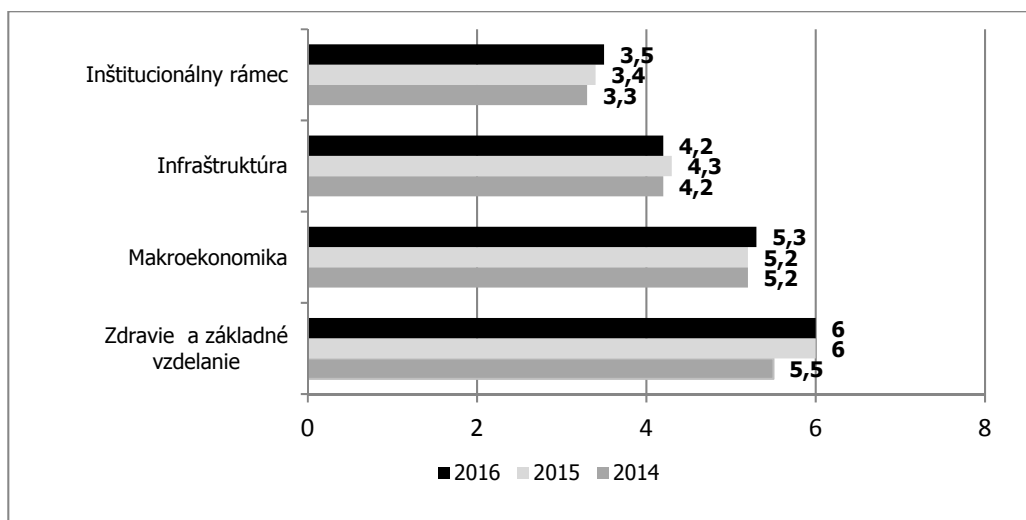
a. Pilier – Inštitucionálny rámec

Inštitucionálny rámec hodnotíme z pohľadu kvality štátnej správy a efektívnosti podnikov. V tomto pilieri sa posudzujú ukazovatele ako etické správanie firiem, nezávislosť súdnictva od vplyvu vládnych organizácií a firiem, miera korupčného prostredia, vlastnícke práva, ochrana duševného vlastníctva, smerovanie verejných prostriedkov, dôvera verejnosti politikom, spoľahlivosť a dôvera verejnosti v policajný systém, sila ochrany investorov. V rokoch 2014 – 2016 Slovenská republika v tomto pilieri dosiahla mierne zlepšenie hodnoty z 3,3 na 3,5 bodu, čo sa prejavilo v posune umiestnenia krajiny zo 110. miesta na 102. miesto. Napriek miernemu zlepšeniu tento pilier patrí medzi najslabšie hodnotené piliere Slovenskej republiky.

b. Pilier – Infraštruktúra

Infratruktúra ovplyvňuje konkurencieschopnosť krajiny tým, že odstraňuje bariéry ako vzdialenosť medzi regiónmi a integruje národný obchod. V tomto pilieri sa hodnotia ukazovatele ako kvalita železničnej a leteckej infraštruktúry, kvalita cestnej siete, kvalita riečnej (námornej) dopravy, dodávky energií a mobilné siete. Slovenská republika v sledovanom období stagnovala, v roku 2015 síce nastal nárast o 0,1 hodnotiaceho bodu, ale v roku 2016 pokleslo hodnotenie na pôvodných 4,2 bodu. Z pohľadu celkového umiestnenia krajiny sa Slovenská republika v roku 2016 umiestnila na 61. mieste.

Graf 2 Škálové vyjadrenie subindexu – základné požiadavky za obdobie 2014 - 2016

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov z The Global Competitiveness Report 2014, 2015, 2016

c. Pilier – Makroekonomika

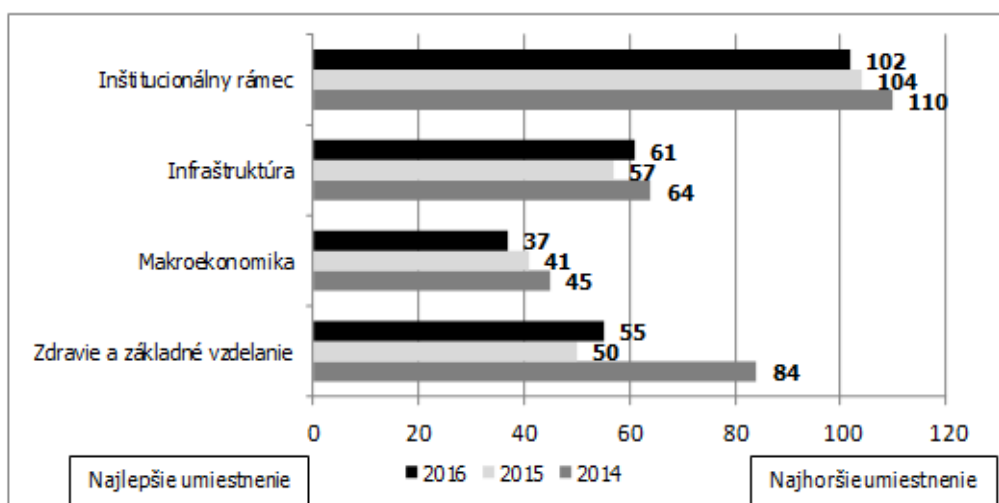
Použitý údaje pre tento pilier pochádzajú najmä zo zdrojov jednotlivých krajín a Medzinárodného menového fondu. V tomto pilieri sa hodnotia ukazovatele ako celková úroveň HDP a tempo jeho rastu, inflácia, vývoj nezamestnanosti, rating krajiny a zahraničnoobchodné vzťahy krajiny. Slovenská republika v sledovanom období zaznamenala

mierny nárast o 0,1 hodnotiaceho bodu v roku 2016 na 5,3 oproti rokom 2015 a 2014. V tomto pilieri dosiahla krajina najlepšie umiestnenie v rámci prvej hodnotenej skupiny 37. miesto.

d. Pilier – Zdravie obyvateľstva a základné vzdelanie

Najlepšie bodové hodnotenie v prvom subindexe, ako aj v celkovom hodnotení dosahuje Slovenská republika v 4. pilieri. V bodovom hodnotení dosiahla krajina v roku 2015 aj v roku 2016 6 zo 7 bodov. V umiestnení krajiny Slovenská republika postúpila v sledovanom období o 29 miest na 55. miesto. V tomto pilieri sa hodnotia ukazovatele ako kvalita základného vzdelania, zdravie obyvateľstva, priemerná dĺžka života a pod.

Graf 3 Umiestnenie SR podľa subindexu - základné požiadavky za obdobie 2014 –2016

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov z The Global Competitiveness Report 2014, 2015, 2016

2.4 Hodnotenie konkurencieschopnosti Slovenskej republiky podľa subindexu – zvyšovanie efektívnosti

V druhom subindexe – zvyšovanie efektívnosti sa hodnotí 6 pilierov, ktorých hodnoty sú znázornené na grafoch č. 4 a č. 5.

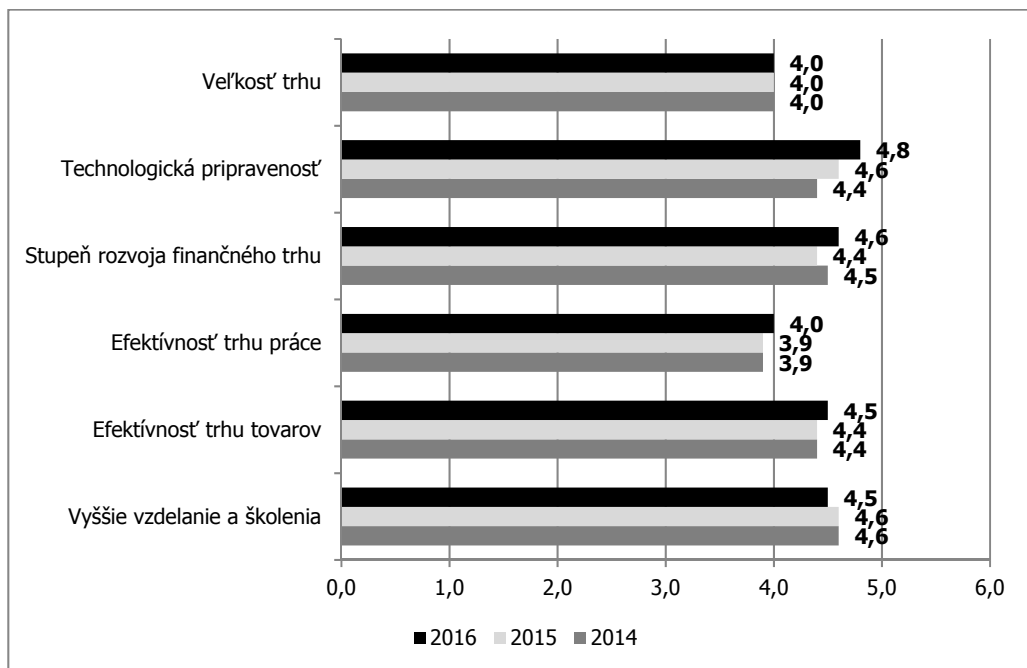
e. Pilier – Vyššie vzdelanie a školenia

Dobrá úroveň vyššieho vzdelania je v súčasnosti kľúčová pre krajiny, ktoré chcú patriť k ekonomicky stabilným krajinám. V rámci tohto pilieru sa hodnotia ukazovatele ako prístup k internetu na školách, kvalita vzdelávacieho systému stredných a vysokých škôl, kvalita škôl manažmentu a kvalita vzdelania v oblasti matematiky a exaktných vied a podobne (Ivanová – Kordoš, 2015). Slovenská republika v roku 2016 dosiahla v tomto pilieri 4,5 hodnotiaceho bodu, čo krajinu zaradilo na 61. miesto v celkovom rebríčku. V porovnaní s ostatnými rokmi nastal mierny pokles o 0,1 bodu.

f. Pilier – Efektívnosť trhu tovarov

Krajiny s efektívnym trhom tovarov sú schopné vytvárať správny produktový mix a poskytovať potrebné služby. Efektívny domáci a zahraničný trh je dôležitým faktorom pre produktivitu v oblasti obchodu. Do tejto skupiny patria faktory ako orientácia na zákazníka, efektivita protimonopolnej politiky, stupeň konkurencie, náročnosť a trvanie založenia podnikov. V efektívnosti trhu tovarov v sledovanom období dosiahla Slovenská republika najvýraznejšie zlepšenie v umiestení rebríčka krajín až o 13 miest, zo 66. miesta sa posunula na 53. miesto. V roku 2016 dosiahla 4,5 hodnotiaceho bodu.

Graf 4 Škálové vyjadrenie subindexu – zvyšovanie efektívnosti za obdobie 2014 – 2016

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov z The Global Competitiveness Report 2014, 2015, 2016

g. Pilier – Efektívnosť trhu práce

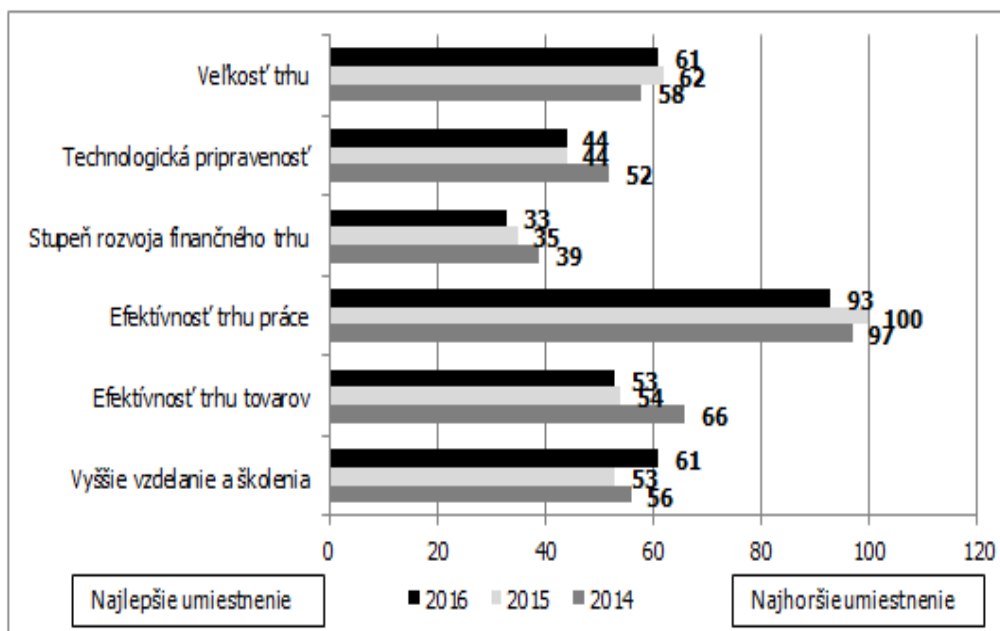
Krajiny s efektívnym trhom práce majú správne nastavený trh práce v otázkach zaradenia pracovníkov na konkrétne miesta, kde dosahujú najvyššiu efektivitu. Do tejto skupiny patria témy týkajúce sa zamestnanosti, schopnosť krajiny udržať si vedecké talenty, právne vzťahy na pracovisku, produktivita a efektívnosť zamestnancov. Slovenská republika má pilier efektívnosti trhu práce hodnotený o 0,5 hodnotiaceho bodu menej ako pilier efektívnosti trhu tovarov. Dosahuje hodnotu 4,0, čo je mierny nárast v porovnaní s rokmi 2015 a 2014. V umiestnení krajín sa Slovenská republika nachádza na 93. mieste, čo je najhoršie umiestnenie v tomto subindexe.

h. Pilier – Stupeň rozvoja finančného trhu

Efektivita finančného trhu spočíva v čo najvhodnejšej alokácii finančných zdrojov vložených jednotlivcami a spoločnosťami, ako aj tých, ktorí vstupujú do ekonomiky zo zahraničia (Ivanová – Kordoš, 2015,). V tejto skupine sa posudzuje napríklad regulácia burzy cenných papierov, dostupnosť finančných služieb v krajine, dostupnosť rizikového kapitálu, podmienky náročnosti získania pôžičky od banky atď.

Najlepšie umiestnenie v rebríčku krajín dosiahla Slovenská republika v roku 2016 práve v tomto pilieri. Umiestnila sa na 33. mieste so 4,6 - bodovým hodnotením. Počas sledovaného obdobia dosiahla zlepšenie o 6 miest v rebríčku krajín.

Graf 5 Umiestnenie SR podľa subindexu – zvyšovanie efektívnosti za obdobie 2014 –2016

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov z The Global Competitiveness Report 2014, 2015, 2016

ch. Pilier – Technologická pripravenosť

V technologickej pripravenosti krajiny sa hodnotia ukazovatele ako dostupnosť najmodernejších technológií a schopnosť ich využitia spoločnosťami, dostupnosť a využívanie informačno-komunikačných technológií obyvateľstvom. V tomto pilieri dosiahla Slovenská republika najvýraznejší bodový pokrok v sledovanom období. Od roku 2014 stúplo bodové hodnotenie o 0,4 bodu, čím sa krajina zaradila na 44. miesto v rebríčku hodnotenia konkurencieschopnosti krajín.

i. Pilier – Veľkosť trhu

Pri veľkosti trhu sa hodnotia ukazovatele ako veľkosť domáceho trhu a hodnotenie exportu krajiny. Čím je domáci trh väčší, tým je väčším lákadlom pre domáce, ale aj zahraničné spoločnosti. Slovenská republika si v tomto pilieri udržiava stabilné bodové hodnotenie na úrovni 4,0 bodu, čo v roku 2016 stačilo na 61. miesto.

2.5 Hodnotenie konkurencieschopnosti Slovenskej republiky podľa subindexu – inovácie

V treťom, poslednom subindexe – inovácie, sa hodnotia iba piliere vyspelosť podnikových procesov a inovácie.

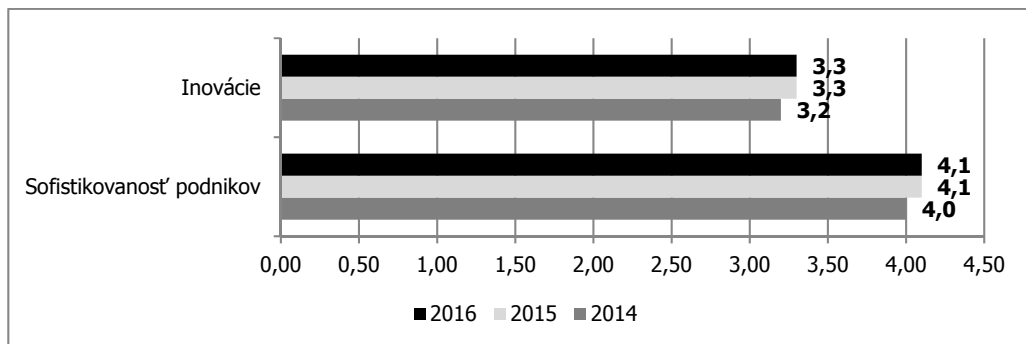
j. Pilier – Sofistikovanosť podnikov

V tejto kategórii zastávajú dôležitú úlohu také faktory ako množstvo a kvalita domácich dodávateľov, využiteľnosť a rozsah marketingu, podstata konkurenčnej výhody v spoločnostiach pôsobiach v krajine, stav rozvoja klastrov, ochota spolupráce a podobne. Slovenská republika dosiahla v tomto pilieri bodové hodnotenie 4,1 a umiestnila sa na 55. mieste zo všetkých hodnotených krajín. Oproti roku 2014 je to posun o 10 miest umiestnenia dopredu. Údaje sú znázornené na grafe č. 6 a č. 7.

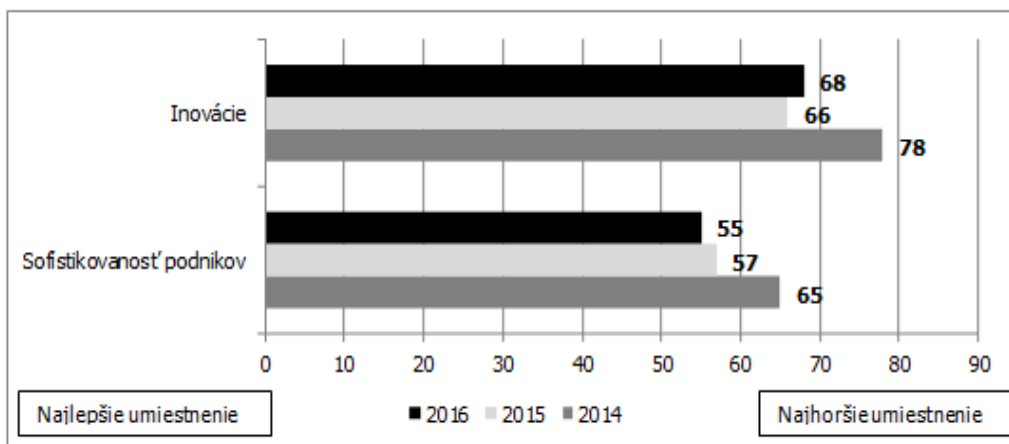
k. Pilier – Inovácie

Posledný pilier hodnotí inovačnú aktivitu krajiny. Pilier je konkrétne zameraný na kvalitu výskumných inštitúcií, výšku finančných prostriedkov spoločnosti investujúcich na výskum a vývoj, spoluprácu akademickej sféry so súkromnou sférou, dostupnosť vedecko - výskumných kapacít a inžinierov a počet/úspešnosť podaných patentov na milión obyvateľov. Slovenská republika v tomto pilieri dosahuje najnižšie bodové hodnotenie spomedzi všetkých ostatných hodnotených pilierov. Od roku 2014 nastalo mierne zlepšenie inovačnej aktivity krajiny, ale ide o zlepšenie o 0,1 na 3,3 hodnoty bodu. Údaje sú znázornené na grafe č. 6 a č. 7.

Graf 6 Škálové vyjadrenie subindexu – inovácie za obdobie 2014 – 2016

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov z The Global Competitiveness Report 2014, 2015, 2016

Graf 7 Umiestnenie SR podľa subindexu – inovácie za obdobie 2014 –2016

Zdroj: vlastné spracovanie na základe údajov z The Global Competitiveness Report 2014, 2015, 2016

Analýza grafov ukazuje, že k silným pilierom konkurencieschopnosti slovenskej ekonomiky patrí predovšetkým 4. pilier zdravie a základné vzdelanie obyvateľstva (hodnotenie 6,0 bodov), kde dosahuje krajina najlepšie bodové hodnotenie v rámci všetkých pilierov. Využívaniu konkurenčných výhod Slovenskej republiky bráni predovšetkým nízka efektívnosť práce štátnych inštitúcií (pilier č. 1, hodnotenie 3,5 bodu) a nedostatočný inovačný potenciál (pilier č. 12, hodnotenie 3,3 bodu).

A práve inovačný potenciál je vo vyspelých ekonomikách hlavným prostriedkom pre dosahovanie konkurencieschopnosti firiem a krajín. Pre dosahovanie ekonomického rozvoja firmy aj štáty potrebujú radikálne inovácie, ktoré menia zaužívané vzorce správania, majú dosah na tvorbu pracovných miest a rozvoj regiónov a krajín.

Vo všeobecnosti členské štáty Európskej únie zaostávajú za USA, Južnou Kóreou a Japonskom. V reakcii na rast konkurencie a globalizácie Európska rada nabáda členské krajiny Európskej únie k zvýšenému úsiliu zlepšovať svoju inovačnú výkonnosť EÚ. Od roku 2001 Európska komisia sleduje inovačnú výkonnosť krajín prostredníctvom hodnotiacej správy EIS - European Innovation Scoreboard a neskôr IUS – Innovation Union Scoreboard. Členské štáty EÚ možno rozdeliť do štyroch výkonnostných skupín: (1) inovační lídri, (2) inovační nasledovníci, (3) mierni inovátori a (4) slabí inovátori. Slovensko patrí medzi miernych inovátorov, ktorých výkon je (10 % až 50 %) pod priemerom EÚ 28. Inovačná výkonnosť SR sa nachádza pod priemerom EÚ vo väčšine sledovaných ukazovateľov (Knošková, 2015), čo je v súlade s výsledkami našej analýzy Indexu globálnej konkurencieschopnosti Slovenska pre pilier inovácie.

Záver

Konkurencieschopnosť je jedným z alternatívnych ukazovateľov výkonnosti ekonomík. V pilieroch, na základe ktorých sa hodnotí konkurencieschopnosť, sú obsiahnuté okrem ekonomických aj sociálne aspekty, preto tento ukazovateľ umožňuje komplexnejšie sledovať všetky dôležité faktory, ktoré ovplyvňujú ekonomickú výkonnosť, ale aj sociálu vyspelosť štátu. Analýza pilierov konkurencieschopnosti Slovenska ukázala, že k silným stránkam konkurencieschopnosti patrí predovšetkým zdravie a základné vzdelanie obyvateľstva. Zaradeniu medzi popredné krajiny bráni predovšetkým nedostatočný inovačný potenciál krajiny a nízka efektívnosť práce verejných inštitúcií, ktoré patria medzi najvýraznejšie slabé stránky krajiny.

Zvyšovanie inovačného potenciálu Slovenska je celospoločensky dôležitou úlohou, ktorá sa týka širokého spektra organizácií. Inovačný potenciál úzko súvisí so zvyšovaním konkurencieschopnosti krajiny a v nej pôsobiacich podnikov. Hlavnou prioritou krajiny by sa preto mala stať lepšia regulácia podnikateľského prostredia vládou zameraná na komplexnosť, efektívnosť, etickosť a komplementárnosť prijímanej legislatívy v kontexte priaznivých vplyvov na podnikateľskú sféru a podporu otvoreného prístupu k inováciám najmä vo forme spolupráce podnikateľskej sféry s externými vedecko-výskumnými inštitúciami.

Zoznam bibliografických odkazov

- Bondareva, I., & Tomčík, R. (2013). *Vplyv inovácií na konkurencieschopnosť Slovenskej republiky*. Dostupné Marec 15, 2017 na http://jks.euin.org/sites/default/files/jks_2013_02_Bondareva_Tomcik.pdf.
- Bondareva, I., & Tomčík, R. (2014). *Porovnanie ekonomického rozvoja slovenskej republiky a českej republiky na základe indexu globálnej konkurencieschopnosti*. Dostupné Marec 2, 2017 na http://dspace.upce.cz/bitstream/handle/10195/64658/BondarevaI_PorovnanieEkonomickeho_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Economicworld. EU. (2017). *Konkurencieschopnosť vo svetovej ekonomike*. Dostupné Február 26, 2017 na <http://economicworld.eu/ekonomika/konkurencieschopnost-vo-svetovej-ekonomike>.
- Global Competitiveness Report. (2014). *The Global Competitiveness Report 2014 - 2015*. Dostupné Február 16, 2017 na http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf.
- Global Competitiveness Report. (2015). *The Global Competitiveness Report 2015 - 2016*. Dostupné Február 16, 2017 na http://alianciapas.sk/wp-content/uploads/2015/09/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf.
- Global Competitiveness Report. (2016). *The Global Competitiveness Report 2016 - 2017*. Dostupné Február 16, 2017 na http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf.

- Gordíaková, Z. (2011). *Hodnotenie konkurencieschopnosti krajín*. Dostupné Február 25, 2017, na http://www3.ekf.tuke.sk/mladivedci2011/herlany_zbornik2011/gordiakova_zuzana.pdf.
- Ivanová, E., & Kordoš, M. (2015). Konkurencieschopnosť verus ekonomická výkonnosť štátov v 4. *Sociálno-ekonomická revue*, 1, 15-24.
- Knošková, Ľ. (2015). *Riadenie inovačných procesov*. Bratislava: Vydavateľstvo Ekónóm.
- Kuzmišová, V. (2013). *Podnikateľské prostredie Slovenska v kontexte hodnotenia medzinárodných inštitúcií a indexov*. Dostupné Február 22, 2017 na <http://emi.mvso.cz/EMI/2013-02/03%20Kuzmisinova/Kuzmisinova.pdf>.
- PAS (2016). *Malé zlepšenie konkurencieschopnosti Slovenska v rebríčku Svetového ekonomického fóra*. Dostupné Marec 1, 2017 na <http://alianciapas.sk/tag/wef/>.
- Xavier, S.M. et al. (2009). *The Global competitiveness report 2009*. Dostupné Január 15, 2017 na <http://www.weforum.org/documents/GCR09/index.html>.